

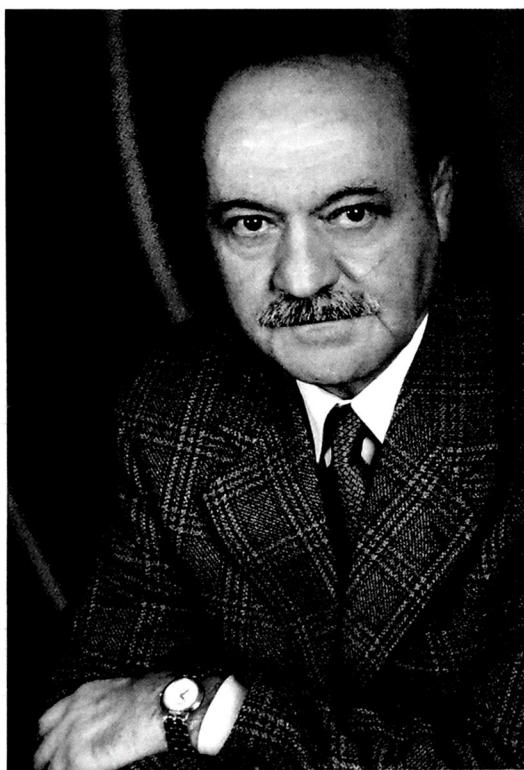
Ustadlarımızın xatırəsinə

BÖYÜK SƏNƏT YOLUNUN ƏN SƏDAQƏTLİ YOLCUSU - VASİF ADIGOZƏLOV

İmrəz ƏFƏNDİYEVA

*Azərbaycan oğluyam
Odu Allah sanmışam
Anam torpaq, atam od
Mən oddan yaranmışam...
Musiqim Qarabağdır,
Sözlərimse Naxçıvan.
Bu torpağda yaranmış
Koroğlunun cəngisi
Qiratın üzengisi!*

Bəxtiyar Vahabzadə

Odlar yurdunun böyük və təkrarsız vətəndaşı olan Bəxtiyar Vahabzadənin "Azərbaycan oğluyam" şeri sanki bu gün yazılbı, sanki bu gün döyüşdə uğur qazanan rəşadətlı, mübariz əsgərlərimiz haqqında yazılbı. Açığını deyim ki, bu şeir əlli il bundan önce yazılbı amma o bu gün öz aktuallığını itirmeyib. B. Vahabzadəni və V. Adigozalovu bir çox yaradıcılıq telleri birləşdirir. Şairin sözlerinə bəstəkar yadda qalan, gözəl emosional və məlahətli romanslar yaradıb.

İnanın, Vasif müəllimin oratoriyalarından musiqi nümunələri - ariyalar, duetlər, xorlar, bu ilin iyul ayından başlayaraq bu günə qədər televiziyyamızın və radiomuzun müxtəlif kanallarında tez-tez səslənir, çünki bu musiqi sizi mübarizliyə çağırır. Bu musiqidə vətən sevgisi, qəhrəmanlıq ideyası olduqca güclüdür. Bu aşağıdakı əsərlərdir: "Odlar Yurdu" (söz. R. Zəka Xəndan), "Qarabağ şikəstəsi" (söz. Teymur Elçin), "Çanakkale" (söz. M. Akif Ersoy, libretto Sabah Duru), "Qəm kərvani" (söz. Rəsul Rza). Bu əsərlər haqqında etraflı məlumat Gfendieva İ.M. «Vasif Adıqəzalov» kitabında verilmişdir (Baku: «Şur», 1999 335 s., həmçinin bax: 2;).

V. Adigozəlovun bu əsərlərində adı insan da böyük şəxsiyyət də milli tarixi missiya daşıyır... Millət o zaman

güclü olur ki, adı insanı yüksəlsin, büyük şəxsiyyetini tanısın, ictimai yaddaşına, tarixinə yazılın örəyə çevirsin. Bu dəyərli, gözəl sözləri akademik Nizami Cəfərov böyük dramaturqumuz, şairimiz Nəriman Həsənzadənin poemalarını təhlil edərkən yazıb (1:). Bu fikirləri V. Adığözəlovun bütün əsərlərinə şamil etmək olar. Həqiqətən, bəstəkar əsərlərində "tarixiliyin müasirliyi" yüksək peşəkarlıqla təcəssüm edir, artı bu onun üslubunun bir qoludur, bir sahədir və leytmövzudur. Bu "mövzu" daha parlaq onun oratoriya və kantatalarında, ikinci simfoniyasında, "Ölüler" və "Nətəvan" operalarında, "Mərhələlər" simfonik poemasında və s. eksedilmişdir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan musiqi mədəniyyətində böyük bəstəkarımız Vasif Adığözəlovun dəyərli əsərləri xüsusi, özünəməxsus yer tutur. Bəstəkarın bir çox əhəmiyyətli əsərlərində "insanda insanlığın tərənnümü" amili başlıca rol oynayır. Vaxtile bu sözləri Anar yazıçı Rüstəm İbrahimbəyov haqqında demişdi. Biz isə bu gözəl sözləri Vasif Adığözəlovun musiqisini əhəmiyyətini, bədii dəyərini açmaq üçün istifadə edirik.

Bəstəkarın milli mənsubiyyəti, simfonik əsərlərinin məzmunu, qaldırıldığı bəşəri problemlər, yaratdığı obrazlar, onun şəxsi musiqiye mənsub olduğunu parlaq göstəriciləridir. Vasif Adığözəlovun yaratdığı gözəl əsərləri nəinki Azərbaycan həmçinin dünya xalqlarının və xüsusilə Türk xalqlarının tərəqqisində, milli intibahında böyük rol oynayır.

Vasif Adığözəlovun geniş yayılmış və xalq tərəfindən sevilən əsərləri dərin fəlsəfi ideyası, vətəndaşlıq qayesi, emosionallığı, ehtiraslığı, milli ənənələrə bağlılığı, inca psixologizmi və şairanə lirizmi ilə seçilir.

Hər bir görkəmli bəstəkar kimi Vasif Adığözəlov istər müstərək, qlobal konsepsiyalı oratoriya, simfoniya və yaxud opera olsun, istərsə də insan qəlbinin daxili aləmini arzularının bir ovqatını ifadə edən gözəl mahnı-bunların hər birində bəstəkar böyük və təkrarsız sənətkar kimi çıxış edir.

Maraqlıdır ki, sənət yolunun müxtəlif mərhələlərində görkəmli sənətkar müraciət etdiyi bütün janrları musiqi dili baxımından zənginləşdirmişdir.

Bu məqalədə biz bəstəkarın simfonik yaradıcılığını milli ənənələr kontekstində nəzərdən keçirəcəyik.

Musiqi ab-havasında boy-a-başa çatan Vasif Adığözəlov öz uşaqlıq arzusuna çatır: o, dahi Qara Qarayevin bəstəkarlıq sinfinə, fortepiano ixtisası üzrə isə Simuzər Quliyevanın sinfinə daxil olur. Tələbəlik illərində yaratdığı simfonik orkestr üçün "Qəhrəmanlıq poeması" ikinci respublika gənclər festivalında 1-ci dərəcəli Diploma layıq görüldü. Hələ tələbə ikən Vasif Adığözəlovun əsərləri P. Çaykovski adına Moskva Konservatoriyasında Azərbaycan İncəsənətinin nailiyyətlərinə həsr olunmuş konsertlərdə uğurla səsləndi.

Soldan: M.Əhmədova, İ.Əfəndiyeva, S.ibrahimova, O.Zülfüqarov, V.Adığozalov.
Əyleşənlər: Ş.Axundova, X.Adığozalova

Gözəl romantik və şairanə obrazlarla səciyyələnən "Birinci simfoniya" V. Adığözəlovun diplom işi oldu. Bu simfoniya gələcəyə vəsiqə və eyni zamanda axtaşalar dövrünün yekunudur. Gənclik təravəti ilə alovlanan bu simfoniyani ciddi dövlət imtahanı komissiyası yekdilliklə yüksək qiymətləndirdi. Olduqca səmimi və ürəyeyatan musiqidə gənc müəllifin bacarığı, professionallığı dramaturgiyada özünü biruzə verir. Təzadlı mövzuları möhtəşəm səpkidə şərh etmək meyli onun yaradıcılıq təxəyyülündə simfonik başlangıçın üstün mövqe tutmasını müəyyənləşdirmişdir. Və ən başlıcası odur ki, "Birinci simfoniya" milli musiqinin və klassiklərin ənənələrinə sadıq qalmış münasibətini bir daha təstiğ etmişdir. Bütün bu cılgınlıq Vasif Adığözəlovun sonrakı simfoniyalarında daha yeni, emosional, bədii səviyyədə açıqlanacaqdır.

Vasif Adığözəlov haqqında hörmətli professor, Əməkdar müəllim Ülvıyyə İmanovanın sözlərinin xatırlatmaq istəyirəm: "Vasif Adığözəlov milli hissiyata malik olan insandır. Təbii ki, bu ifadəni geniş mənada qəbul etmək lazımdır. Bir tərəfdən bəstəkar müəyyən mühitdə, məşhur xanəndə ailəsində böyüyüb, onu muğam sənəti, folklorla bağlayan tellər var. Digər tərəfdən Vasif Adığözəlov vətənpərvər sənətkar olduğuna görə onun yaradıcılığında Vətən, yurd, torpaq anlayışı çox vacibdir". Bəstəkar öz musiqisində tez tez tariximizin keçmişini eks etdirir. Eyni zamanda o, müasir dövrümüzün də acılarını unutmur. Odur ki o hər zaman özünəməxsus vətənpərvərliyini müxtəlif əsərlərində eks etdirir.

Dediyimizin təstiğini kimi bəstəkarın "Çanakkala" oratoriyasını göstərmək olar. Vasif Adığözəlov Türkiye Cumhuriyyətinin tarixində çox böyük əhəmiyyət kəsb edən mövzuya müraciət edərək, onu qəlbine yaxın olan bir mövzu kimi də istifadə edir. Məhz buna görə bu əsər təsireddi səslənir və Vasif Adığözəlov haqlı olaraq türk bəstəkarı kimi qəbul edirlər.

Bəstəkarın muğam, folklorla olan münasibəti çox maraqlıdır. Ümumiyyətlə, Vasif Adığözəlov bu

mənbədən çox səmərəli istifadə edir. Belə ki, o, birbaşa muğamdan bəhrelənir, onu dəqiqliklə əsərlərində səsləndirir. Onu da əlavə etməliyik ki, muğamı gözəl bildiyinə görə bəstəkar onu çox sərbəst də istifadə edir. Bu bir muğamın başqa muğama keçməsi ilə bağlı ola bilər.

Şübhəsiz, V. Adıgözəlov böyük sənətkar və eyni zamanda ciddi təcrübəli insan olduğunu görə əsl yaradıcılıq potensialını bacarıqla çatdırır və bu onun bədii baxımından zəngin əsərlərin yaranmasına yönəlmış olur. Bu yolda əldə olunmuş uğurları milli musiqimizin böyük və əhəmiyyətli uğurları kimi əbədi yaşayacaq.

Vasif Adıgözəlov 3 simfonianın, simfonik poemaların - "Qəhrəmanlıq poeması", "Afrika mübarizə edir" və "Mərhələlər", "Bayram üvertürası"nın, vokal poemaların, simfonik orkestr müşayiəti ilə 4 royal üçün yazılmış "Poema", "Segah"-muğam simfoniyasının müəllifidir. Adı çəkilən əsərlərdən, hər bir bəstəkarın yaradıcılığında mühüm mərhələyə çevrilmiş, Azərbaycan simfonizminin mürəkkəb konseptual inkişafının müasir mərhələsində yeni bir səhifə açmışdır.

Vasif müəllim üçün simfonianın yaranması yeni insanların dünyaya gəlməsi ilə bağlıdır. Bu münasibətlə onu ideyaları sənki akademik B.V. Asafyevin simfoniya haqqındaki dərin düşüncələrini əks etdirir. "Hər yeni simfoniya yazarkən gerçəkliliklə üz-üzə gelir, ona olan münasibətini musiqidə əks etdirir və bununla da özünü kəşf edir". Asafyevin dərin mənali sözləri simfoniya janının mürəkkəbliyini və bədii estetik əhəmiyyətini bütün çətinliyi il açır.

Neçə il əvvəl "İkinci simfoniya"-nın premyerasından sonra V. Adıgözəlovun dediyi sözləri xatırlatmaq istərdim: "Məhz simfoniyada şəxsiyyətin formallaşması prosesi digər janrlara nisbətən daha parlaq ifadə olur. Simfoniya dərin mənali olmalı və təcəssüm etdirdiyi ideyanı bütünlükə ifadə etməlidir. Bu janrin miqyası, tembrların dramaturgiyası, hissələrin təzadlı qarşılaşdırılması, müasir musiqi texnikasının vasitələrindən geniş istifadə etmək imkanı obrazın daxili inkişafına kömək edir. Mənim üçün yalnız hissələrin təzadlığı deyil, həm də onların arasındaki əlaqə vacibdir. Bu obrazın modifikasiyası üçün nişanə, dinamik impuls verir".

Patris Lulumbanın facieli ölümündən bəhs edən "Afrika mübarizə edir" simfonik poeması V. Adıgözəlovun yaradıcılığında parlaq programlı əsərdir. Bu poemanın bədii əhəmiyyəti onun daimi aktuallığından irəli gəlir. Həqiqət uğrunda, xalqlar dostluğu naminə bütün bəstəkarlarımızın apardıqları mübarizəni də Vasif Adıgözəlov öz əsərində ifadə etmişdir. Q. Qarayevin, C. Hacıyevin, C. Cahangirovun ənənələrini davam etdirərək istedadlı sənətkar bu əsərini belə düşünürdü.

Hər bir yeni simfonik əsər - bəstəkarın yaradıcılığında yeni pillə, müasir və bədii-estetik vasitələrin, milli mədəniyyətin qədim ənənələrinin mənimsənilməsi deməkdir. Buna misal olaraq "Bayram üvertürası"-nı göstərmək olar. Bəstəkarın böyük ustalıqla yazdığı bu əsər tez-tez radio və televiziyada ifa olunur, Plenum və Qurultayların proqramlarına daxil edilir. Üvertüranın

leksikası milli köklərinə, obrazların xüsusi təkrarolunmaz özəlliklərə də görə müasir və qeyri-adidir. Vasif Adıgözəlovun simfoniyalarında təstiqli olunmuş üslub xüsusiyyətləri, "Bayram üvertürasında" yeni bədii-texniki vasitələrlə zənginləşir. Orkestr dilinin dramaturgiyasında müasir simfonizmin xüsusiyyətləri müasir ifadə vasitələri ilə yaradılır. Orkestr dilinin dramaturgiyasında müasir simfonizmin xüsusiyyətləri bariz nəzərə çarpar. Musiqi intonasiyaları inci kimi seçilmiş, minalanmış, yeni naxışlarla bəzənmişdir.

Milli ənənələrin faydasını, varisliyinin mahiyyətini qoruyan, XX əsrin müxtəlif məktəblərinə və təməyüllərinə yaxşı bələd olan sənətkar yeni yazı üslublarından geniş istifadə edir. Bu amil bəstəkarın geləcəkdə "Üçüncü simfoniyasında" çox gözəl təcəssümünü tapır. "Bayram üvertürasında" tembr dramaturgiyası, ayn-ayn tembrlerin "dialogu" diqqəti cəlb edir. Hər bir tembr konkret musiqi obrazını təmsil edir, o sənki şəxs-ləndirmə funksiyasını daşıyır, bədii obrazın təcəssümü kimi qəbul olunur.

Bələliklə, parlaq musiqi tematizmi, yüksək professionallıq, bu janrda yazıl-yaradan klassiklərin - Qlinka, Qliyer, Şostakoviç ənənələrinin davam etdirilməsi Vasif Adıgözəlovun "Bayram üvertürasına" geniş şöhrət və diniyici rəğbəti getirdi.

Azərbaycan simfonizmində yeni səhifə açan, "Üçüncü simfoniya" V. Adıgözəlovun yaradıcılığında yeni söz oldu. Həyatın mənasi, onun daxili və qlobal ziddiyyətləri haqqında dərin fəlsəfi düşüncələr insanın mürəkkəb aləminin, onun mənəvi dünyasının rəngarəng çalarlarını açır, yüksək etik idealı ifadə edir. Milli təfəkkür "Üçüncü simfoniya"-nın konsepsiyasında müasir texnikanın yeni prinsipləri ilə orijinal surətdə uzlaşır. "Üçüncü simfoniya"-da və ondan sonra gələn əsərlərdə (xüsusilə oratoryalarda) Vasif Adıgözəlov simfonizmin dramatik, konfliktli sferasına səy göstərir. Bəstəkar intellektual-psixoloji mövzunu bədii obrazların teatrallığı ilə birləşdirməyə nail olur.

"Üçüncü simfoniyanın" konstruksiyası - 4 hissəli silsilədir. Simfonianın giriş hissəsi asta tempdə başlayır və ekspressiv orkestr dili ilə diqqəti cəlb edir: simli alətlərin (birinci, ikinci skripkalar, altlar) qeyri-adi səslənməsi sonor musiqisini xatırladır. Müxtəlif səs blokları, sonor düzümlərini yaradarkən, simfonianın 1-ci hissəsinin fəzasını zənginləşdirir.

Simfonianın giriş əsərin dramaturgiyasında "Proloq" funksiyasını daşıyır və məhz burada milli modelin bir gözəl nümunəsi kimi klarnetin solo ifasında ehtiraslı muğam improvisəsini eşidirik. "Musiqi təfəkkürünün kateqoriyası - sonorluq" (Y.N. Xolopovun fikri) və alleatorika üslubunun sintezi Proloqun inkişaf prosesine orijinallıq getirir.

Klarnetin solosu bilavasitə simfonianın 1-ci hissəsinə aparır və yeni olduqca kəskin, impulsiv mövzunun səslənməsi bize sonata formasının başlangıcından xəbər verir. Adətən, sonata formasının konsepsiyası Vasif Adıgözəlovun əsərlərində özünə məxsus keyfiyyətlərə səciyyələndirir. Əsas partiyanın inkişafını 3 mərhələ təşkil edir və hər dəfə orkestr dilində yeni tapıntılar qeyd olunur: tembrlann "dialogu",

səslərin polifonik birləşməsi musiqiyə xüsusi rəngarənglik və təravət gətirir. Kino musiqisinə və müasir teatr tamaşalarına xas olan kadrların tez-tez dəyişdirilməsi ümumən simfoniyanın 1-ci hissəsində aparıcı rol oynayır. "Fortissimo"-dan sonra qəflətən sakit, şairanə və işiqli köməkçi partiyanın səslənməsi metr ölçüsü, epiylik, ayrı-ayrı səslərin avazlanması muğamvari mövzunun yaranmasına imkan yaradır. Həmin mövzuda Vasif Adıgözəlov böyük ustalıqla 3 muğamin sintezini verir: Şur, Şüştər və Humayun. Mövzunun potensial qüvvəsi sanki tədricən açılır və onun meftunedici xarakteri özünü biruzə verir. "Yeni tematik impulsus" (V.Bobrovski) műdaxiləsi inkişaf prosesinə təravətlilik bəxş edir. Maraqlıdır ki, işlənmə bölməsində əsas partiya "yumşalır" və tədricən köməkçi partiyanın obraz sisteminə daxil olur.

Simfonianın ikinci hissəsi (Allegro moderato) əsərin dramaturgiyasında müüm rol oynayır. Skertso mənzərəli, keskin obrazlarla səciyyələnir. Orkestr çalarlarının qatılışdırılib təravətlənmə dramaturji xəttin nəbzini mahiyyətləndirən üsullar sırasındadır. Allegro moderato-da oyun lövhəsinə yaradarkən bəstəkar musiqiyə sanki təzadlıq gətirir.

İkinci hissəyə (eynizamanda bütün simfoniyaya) nüfuz edən ostinato prinsipi inkişaf prosesini dinamikləşdirən aparıcı amıldır.

Uzun müddəti ostinatolar, ifadəli faktura təzadları, üslubun zənginliyi - bu xüsusiyyətlər ikinci hissədə və sonralar silsilənin bütün hissələrində öz inkişafını tapır.

Simfonianın 3-cü hissəsi (Andante) cəsarətlə "meditasiya" adlandırmış olar. Səsin personifikasiyası dramaturgiya funksiyası da müəllifin rejissor keyfiyyətlərinə dəlalət edir. Bildiyimiz kimi mövzuların bir rüşeymdən tədricən yaranması muğam melosunun təşəkkülü üçün də xasdır. Hərəkət prosesine diskret cizgilər aşlayan 3-cü hissənin quruluşu ekspressiv intonasiya vahidliyi və xüsusi professionallıqla uzlaşdırılan muğam tematizmi həmin hissənin dramaturgiyasını zənginləşdirmişdir. Muğam tematizminin əsasını üçxaneli fraza təşkil edir və onun potensialı olduqca qüvvətlidir. Həmin tematizmin ikinci dəfə təkrarı "Çahargah" muğamının daha da aydın, aşkar səslənməsinə dəlalət edir. Bildiyiniz kimi "Çahargah" muğamının "Mənsuriyyə" şöbəsində "Mirzə Hüseyn Segah" muğamının rəvan hərəkətli keçidi peydə olunur. Mehəz buna görə lad boyası (re bekər-re diyez-re bekər) burada "Segah"-dan "Çahargah" və geri qayıtma prosesini göstərir.

Muğam tematizminin üçüncü dəfə səsləndirilməsi "Andante"-nin fəzasını genişləndirir, mövzunun yeni mərhələyə keçməsinə imkan yaradır. Bu mərhələdə xüsusi olaraq viola aləti ilə bas-klarnetin "diqqəti" cəlb edir və bu bölmədə "harmoniyanın kontrapunkt konsepsiyası" (Y.N.Xolopov) melizmlərin ənənəvi tətbiqi, sakit registr qarşılaşdırımları 3-cü hissənin ümumi xarakterinə bənzərsiz keyfiyyətlər aşilanır.

"Andante"-nin orta bölməsində yeni "ostinat sıraları" musiqiyə zəriflik gətirir və həmin "ostinat sıraları" fonunda meditatif mövzu səslənir. "Andante"-nin reprizası gözəl ifadəli və zəngin orkestr dili ilə səslənir.

Cəsarətlə demek olar ki, meditasiya 3-cü hissədə ümumiləşdirici funksiya icra edib, ifadəli təzad yaratmaqla yanaşı, həmçinin emosional obrazın ardıcıl inkişafından daha bir mövzu halqasıdır. Musiqi fikrinin tədricən açılması aparıcı intonasiya özəyinin formayardıcı xüsusiyyətləri inkişafın professionallığı və dinamik mərhələlərə "bölünməsi" muğamdan gələn cəhətlərdir.

Simfonianın finalı - Allegro non troppo - əsərin dramaturgiyasını ümumiləşdirir, həyat lövhələri sanki müəllifin təxəyyül süzgəcindən keçib eks olunur. Dördüncü hissənin musiqisi bəstəkarın yüksək professionallıq səviyyəsini, yaradıcılığının mürəkkəbliyini təstiqlərdir. Bu hissədə bəstəkarın polifonik sənətkarlığı ən yüksən zirvəyə qalxır. Digər tərəfdən bu hissədə meditasiya prinsipi yeni boyalarla zənginləşdirir. Simfonianın finalında bəstəkar başqa hissələrin ritm intonasiyalarının səsləndirir.

Vasif Adıgözəlovun novator simfoniyaları bir çox görkəmli dirijorların repertuarına daxil olub. Müntəzəm olaraq, bu gözəl əsərləri müxtəlif konsert salonlarında radio və televiziyyada eşidirik.

Məqaləni gözəl ifaçıımız, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, professor Ramiz Quliyevin sözleri ilə tamamlamaq istərdim: "Vasif Adıgözəlov mənim üçün əsərlərini sevə-sevə ifa edədim, bütün dinləyicilər tərəfindən əsil məhəbbətlə qarşılanan bir bəstəkardır. Demek olar ki, öz vətənimizdə və səfərdə olduğum bütün xarici ölkələrdə onun böyük ustalıqla sənətkarlıqla qələmi aldıq əsərlərin təkrar-təkrar alqışlandığının şahidi olmuşam. Onun hansı janrlarda bəstələdiyindən asılı olmayaraq hamısı musiqi xəzinəmizin inciləridir". Ona görə V. Adıgözəlov xalqdan "aldığını" xalqa layiqinə qaytara bilən istedad sahibidir.

ƏDƏBİYYAT

- 1) N.Cəfərov. "Tarixiliyin müasirliyi... və müasirliyin tarixiliyi". Bakı: "Elm və təhsil", 2011, -76 səh.
- 2) Ş.T.Rzayeva. "V.Adıgözəlov. Vətən sevgisi". Bakı: "Azərbaycan", 2017, -184 səh.